

"Sollerön" - ett svar i etern

Ett glatt svar, som många kommer ihåg från den manuellt skötta telefonväxels tid. Den som kanske oftast svarade var Ilda Lafvas. Ilda som blev något av en legend när det gällde telefonvärlden på Sollerön. Hon föddes 1895 på Lafvasgården i Häradsarvet och hon var den andra av de nio syskonen Stina, Ilda, Oskar, Verner, Anna, Karin, Karl, Elsa och Erik. I stugan med ett stort kök och två små kammare bodde 13 personer. Det var Håll Mats Larsson, hans hustru Anna, de nio barnen och deras morfar och mormor Lafvas Jöns Jönsson och hustrun Karin. Redan i tidig ungdom drabbades Ilda av barnförlamning (polio). Under skoltiden blev hon ofta dragen i en liten kärra till skolan av sina skolkamrater Påhls Selma och Mör Anna.

Ilda, Anna, Karin och Elsa. Vid telefonväxeln 1953

Foto: Rune Svensson

Nya Lafvasgården byggdes vid sekelskiftet, men användes första tiden för uthyrning. År 1908 installerades telefonväxeln på Lafvasgården. Telefonnätet ägdes då av Österdalarnas Telefonförening och Sollerön hade 13 abonnenter. Abonnent med nummer 1 var Rull Jöns i Rothagen som var kommunal förtroendeman. Hela övervåningen på Lafvasgården upptogs av telefonväxeln. I det stora rummet fanns själva växeln, i det andra rummet var väntrum och telefonhytt. Ildas far stod som föreståndare, men Ilda som då endast var 13 år fick sköta det praktiska. Man förstår att det var ett stort ansvar för henne, men samtidigt en chans att få visa sin duglighet trots det svåra handikappet hon hade. Växeln var öppen på vardagarna, även lördagar, kl 8-14 och 16-20, och på söndagarna 8-10 och 13-15. För hyra och skötsel fick man totalt 150 kronor per år.

År 1913 blev det rikstelefon, då Telegrafverket övertog nätet, och ersättningen steg då till 250 kronor per år. Ilda förestod växeln från 1920 och då hade hon även hjälp av sina systrar Anna, Karin och Elsa. Anna (nu nästan 93 år) berättar att hon redan som 10-11-åring gärna "satt i växeln" när hon gjorde sina läxor. Där var mycket lugnare än med den stora syskonskaran omkring sig. Abonnenterna fick själva ersätta växelns personal vilket innebar att systrarna själva fick gå runt i gårdarna och samla in sin lön. År 1929 övertogs även växeln av Telegrafverket. En förutsättning för det var att det skulle finnas minst 50 abonnenter. Det fattades tre, men socknen gick in och anmälde sig för tre "blinda" nummer. År 1947 utökades servicen och växeln hölls öppen dygnet runt. Många var det nog som saknade den personliga, 45 år långa, kontakten efter att växeln automatiserades 1953.

Ilda på hästen Putte

Många är berättelserna om hur abonnenterna uttryckte sig när de ringde upp. Ållas Lass t.ex. brukade säga: "I vill kumå emat". Grudd Johan ringde en gång och sa: "I vill kumå båta vässt udjorä å Soldn", och han blev då kopplad till länsman. Men det var inte honom han ville komma till utan till Nils Lejon. I fortsättningen sa han "I vill språk min udjorä båti Ållo!". Barn ringde ofta och ville komma till någon släkting osv. En pojke ringde en dag och sa gråtande: "I vill kumå båta mormor, i a stjiti i brakko".

På många ställen på ön fick abonnenter tjänstgöra för hela byn. Arvid Knutz berättar att de hade första telefonen i Bodarna och de fick springa och meddela personer i hela byn att de var eftersökta på telefon. I en bok noterades alla som ringde, och de fick betala 10 öre per samtal. Det berättas att det fanns två telefoner i Utanmyra, det var i affären hos Indes Anders och hos Indes Stina som hade sjukmottagning. Bäst var det att ringa hos Indes Stina för där var det gratis.

Men nu åter till Lafvasgården och miljön kring telefonisterna och telefonväxeln. Som barn var vi (Ingmar och jag) ofta i växeln och speciellt hos Ilda. Jag minns myller av sladdar och proppar, speciellt vid vissa tider när alla tydligen skulle ringa samtidigt. Ilda var alltid vänlig när hon svarade - men alla abonnenter var inte alltid så trevliga, Ilda hade en egen "svordom" som hon använde efter såna samtal- "förkromade krack". Jag minns när vi var där och vi hörde telefonern (reparatören) i trappan. Ilda brukade då säga åt oss att gömma oss bakom den majestätiskt höga växeln - om vi blev

Med släpskjuts på väg till Flena sommaren 1942

upptäckta eller inte förtäljer inte minnet. Spännande var det att höra rösterna från väntrummet, där folk väntade på beställda samtal. Spännande också att ibland få smyga in i telefonhytten och ställa sig på golvet och uppleva undret att lampan då tändes. Jag minns den lilla luckan i dörren till väntrummet, där folk betalade. Ibland kunde någon av oss få ta betalt, fast vi knappast nådde upp till luckan.

*Signe, Ilda, Ruth, Håll Anna.
Vid dammen i Flena*

Ilda var mycket barnkär och många som då var barn har säkert minnen från hennes berättarkonst. Ilda läste gärna för oss när det var lugnt på telefonen, eller på kvällarna. En av våra favoriter var “Nalle och Lisa” i Allers och inte minst “I Marsfjällets skugga” av Bernhard Nord, som hon gjorde så levande. När vi sedan låg i våra sängar kunde vi på väggen riktigt se skuggan av björnen som anföll älgen, som hon läst om. Vi fick även hjälpa till med att cykla ut med telegram. Det var ofta till bröllop och andra högtidsdagar men även till begravningar. Det lilla gula kvittot skulle skrivas på, och hade man tur kunde man få dricks. Ilda var mycket aktiv med att studera engelska och satt ofta med sin Linguaphone-kurs. Hon ritade ofta och hennes motiv var gärna den trolska fäboden. Ilda ville helst, bortsett från barnen, vara ensam. Hon red gärna ut med gårdens häst och kanske trivdes hon allra bäst när hon fick vara i stugan vid Gesundastranden. Där kunde hon ta kanadensaren och paddla iväg efter stränderna eller på kvällarna kunde hon sitta framför brasan och berätta.

Sist men inte minst hade Ilda sina favoritställen i fäbodarna, där hon älskade den trolska naturen och ödsligheten. I Rossberg brukade hon vara hos Dunder Maja och Karin och i Flena hos Håll Anna. Kärleken till naturen uttrycker hon så fint i sin dikt FLENARESAN som hon skrev 1921.

Mats Lafvas